

Jak zobaczyć cząstkę elementarną?

Piotr Traczyk

CERN

LHC w skrócie

czyli po co przyspieszamy cząstki?

LHC w skrócie

czyli po co przyspieszamy cząstki?

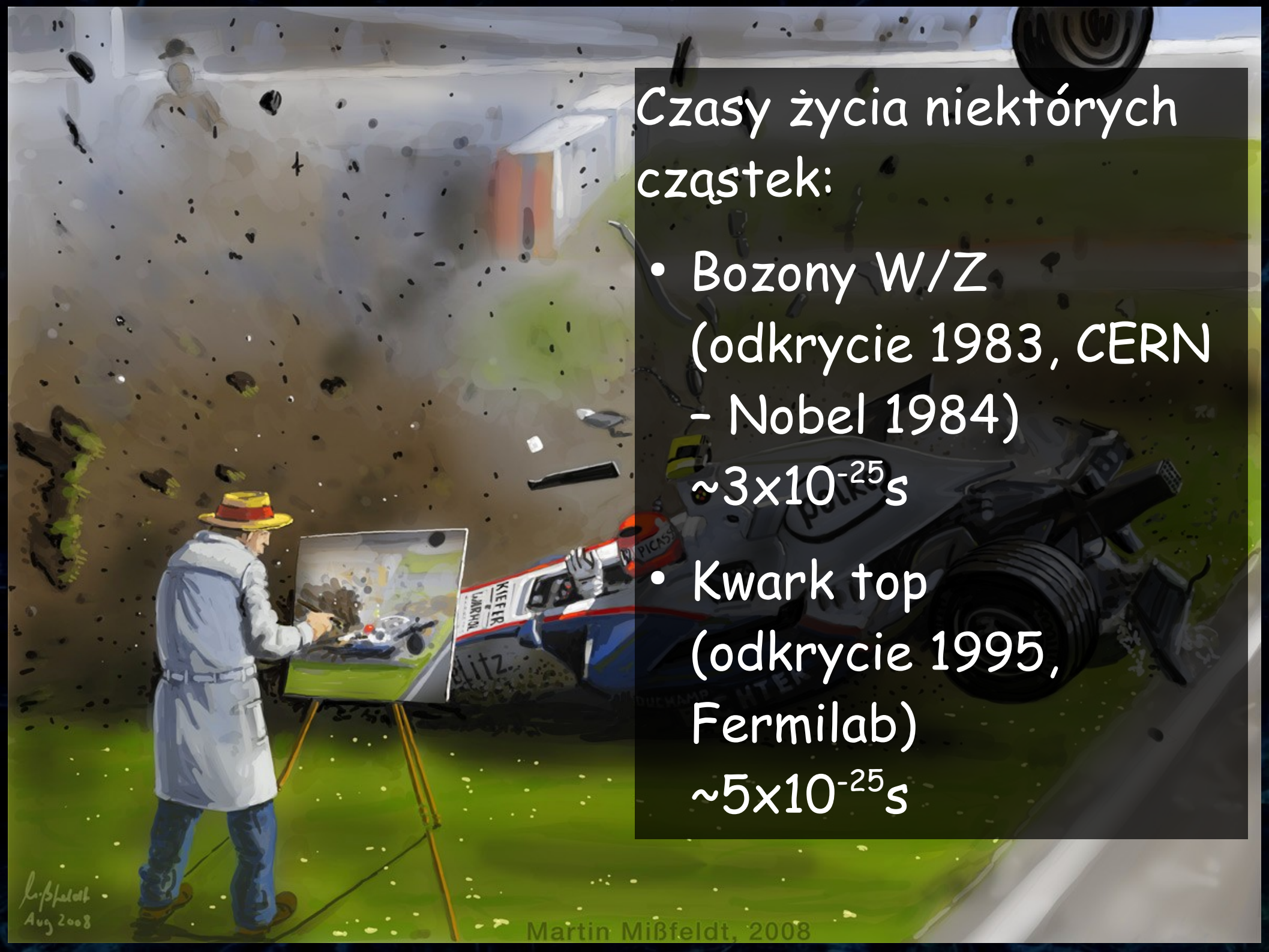
- Rozpędzamy parę protonów, nadając każdemu z nich energię lecącego komara
- Zderzamy je czołowo, aby zamienić tą energię w masę ($E=mc^2$) nowej cząstki
- Cząstka ta prawie natychmiast rozpadnie się na inne cząstki
- Produkty tego rozpadu staramy się zarejestrować i dowiedzieć się co tak naprawdę w tym zderzeniu powstało

Mißfeldt
Aug 2008

Martin Mißfeldt, 2008

Czasy życia niektórych cząstek:

- Bozony W/Z
(odkrycie 1983, CERN
– Nobel 1984)

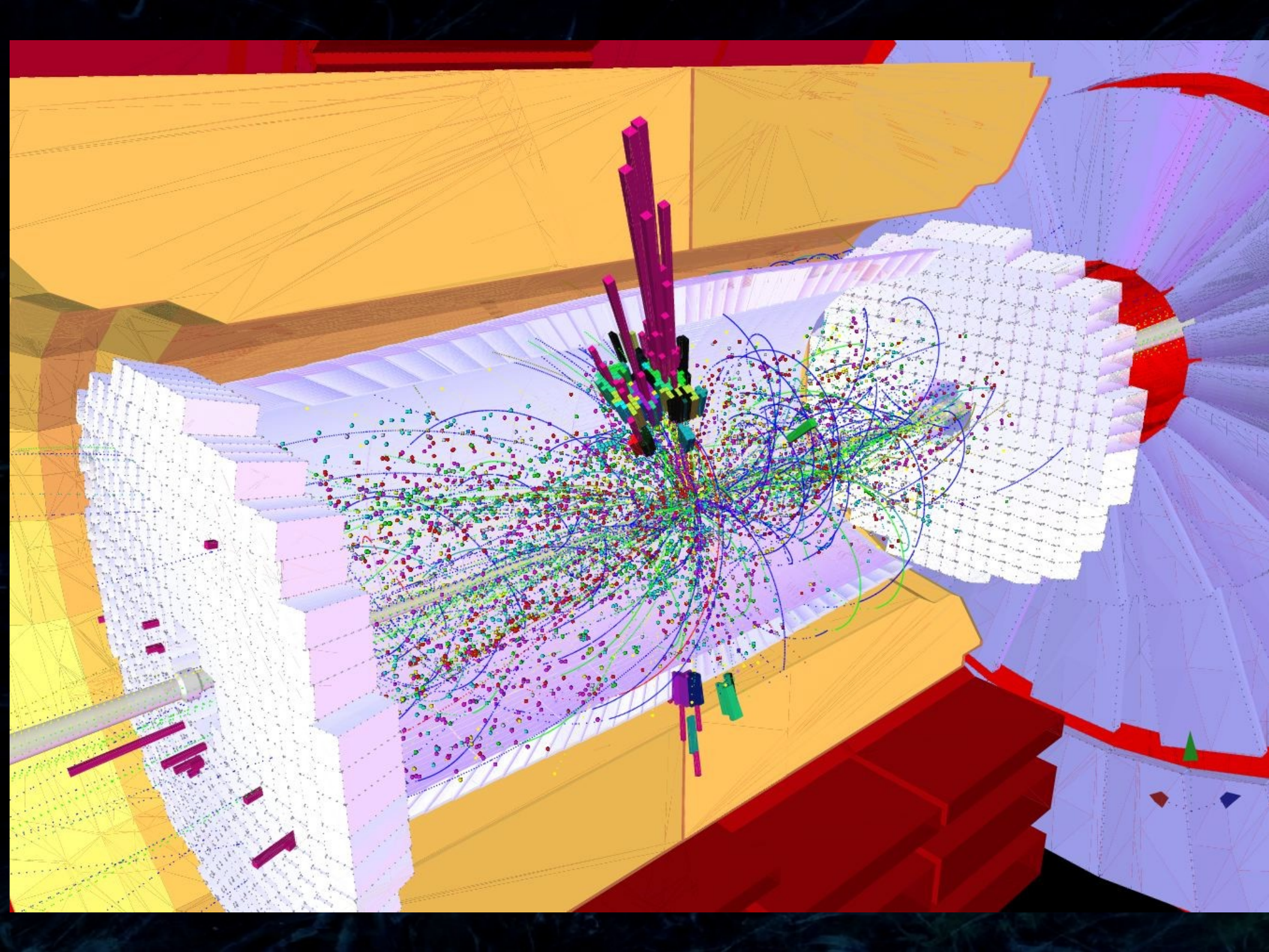
$$\sim 3 \times 10^{-25} \text{ s}$$

- Kwark top
(odkrycie 1995,
Fermilab)

$$\sim 5 \times 10^{-25} \text{ s}$$

Detekcja cząstek

- Tak naprawdę nie widzimy samych cząstek - obserwować możemy jedynie efekty ich oddziaływania z materią
- Na podstawie tych oddziaływań próbujemy ustalić:
  - Typ cząstki (ładunek)
  - Energię (pęd, razem z kierunkiem)
  - Pochodzenie (punkt produkcji)

Wybrane **Metody rejestracji cząstek**

Zobaczyć ślad

Albo

Złapać

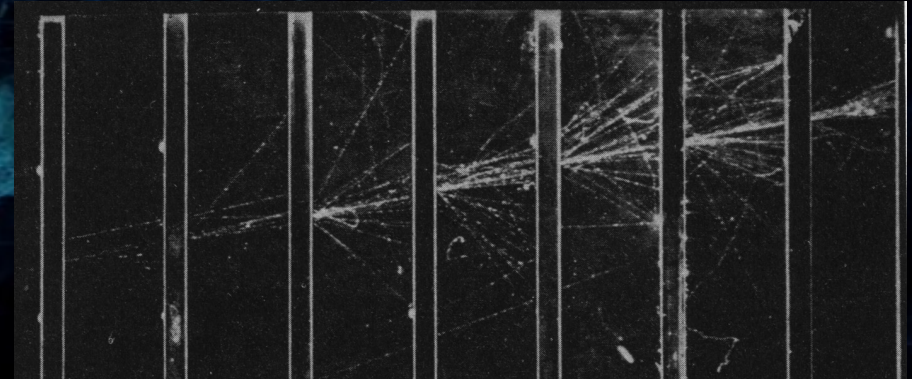

Wybrane Metody rejestracji cząstek

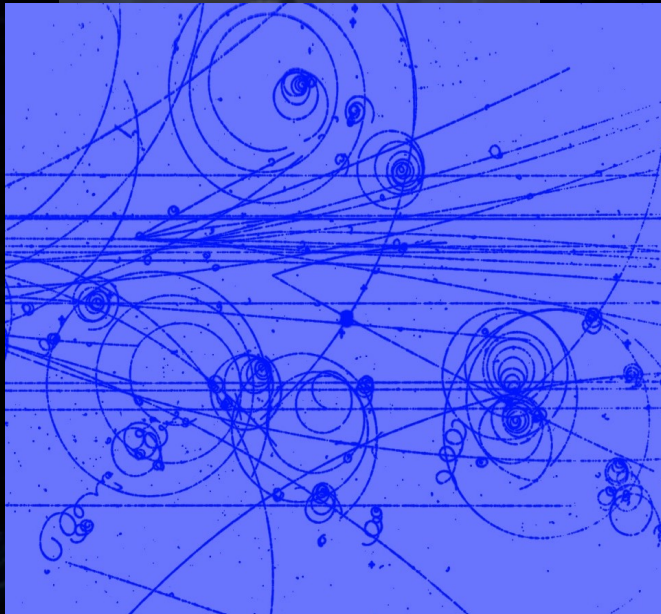
Detektor śladowy

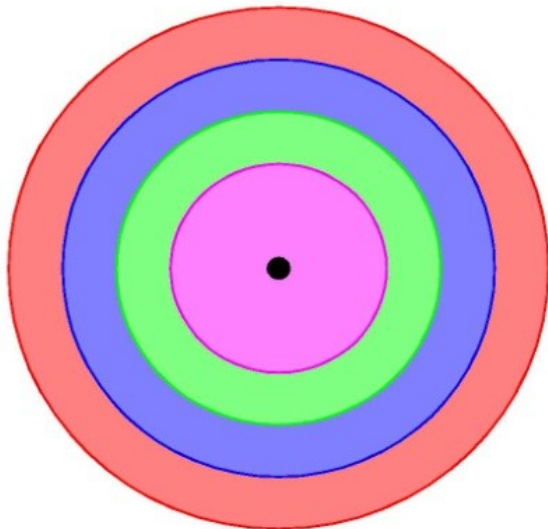
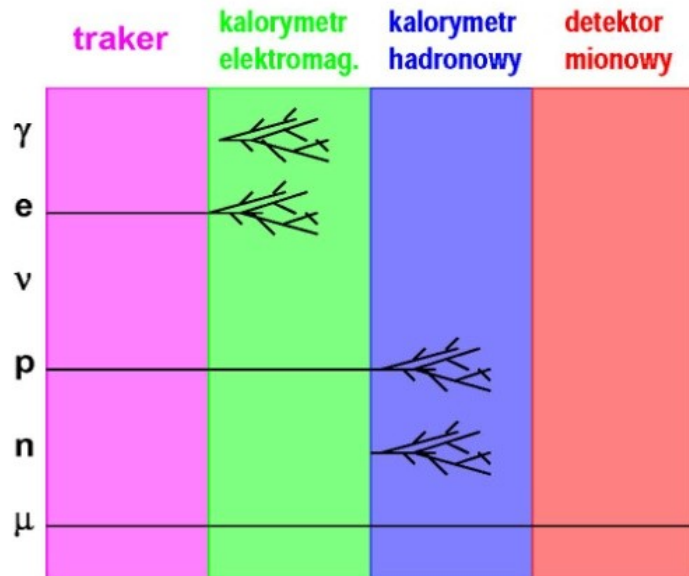
Albo

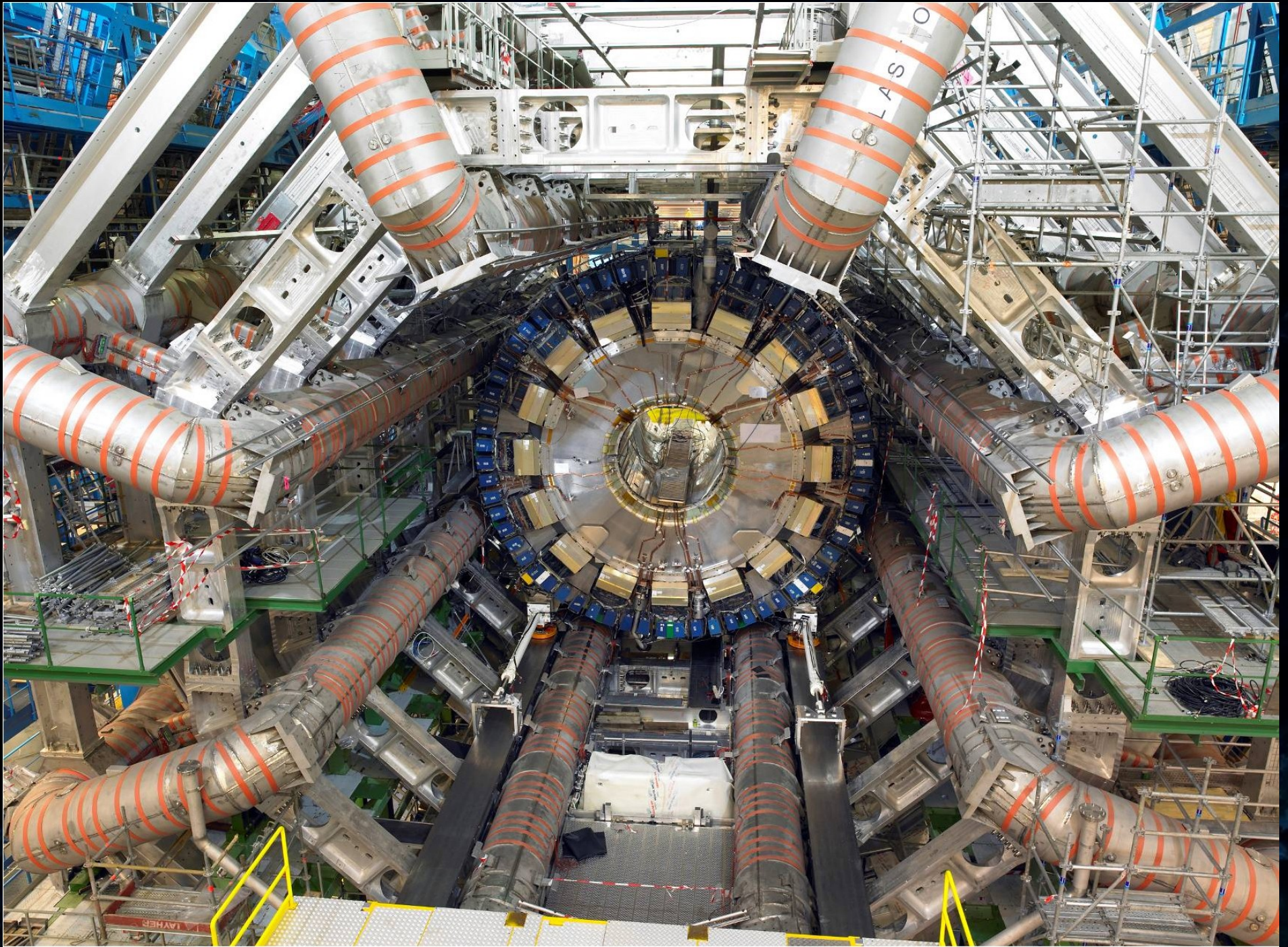
Kalorymetr

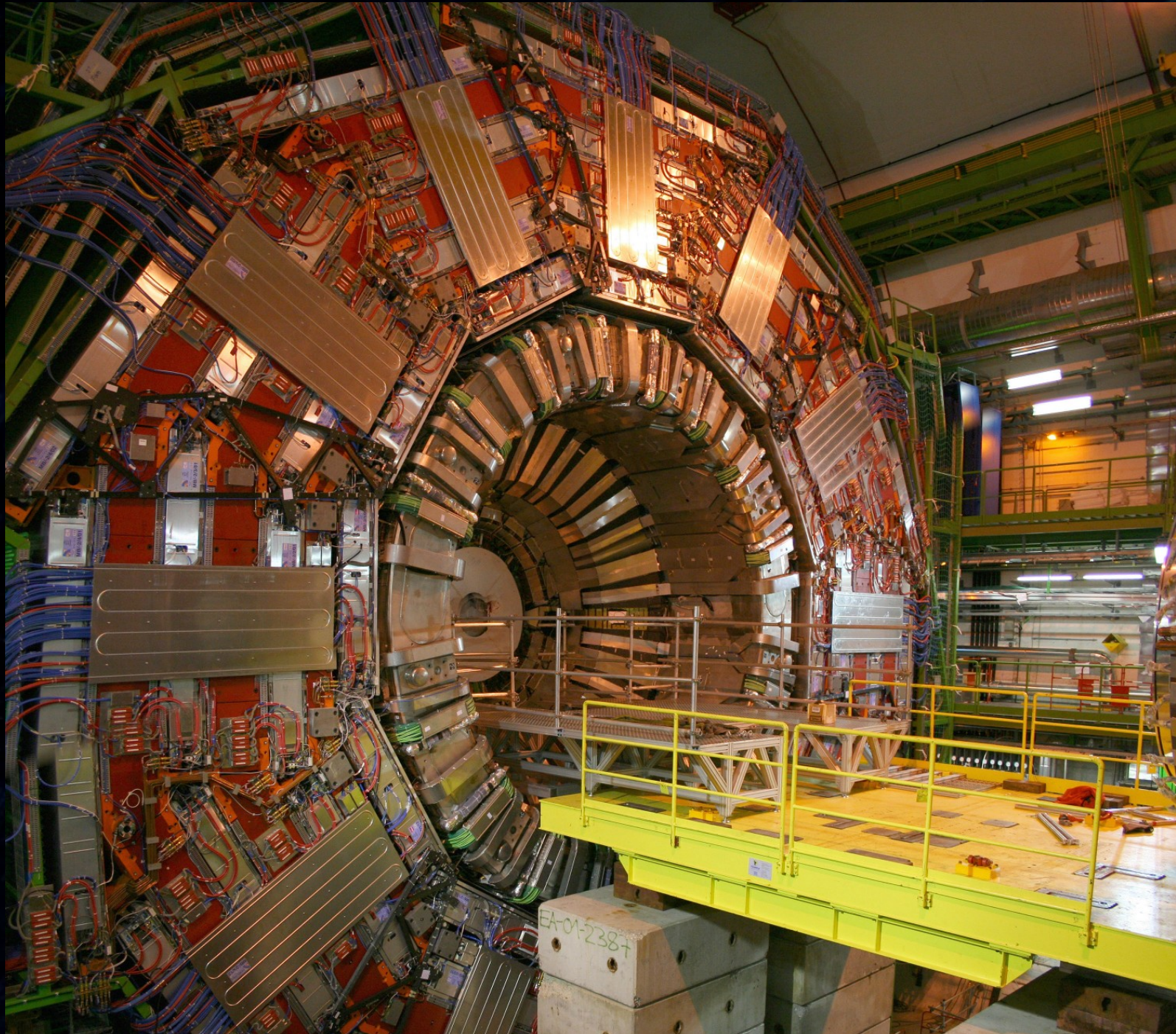
Detektory cząstek są jak...

ATLAS

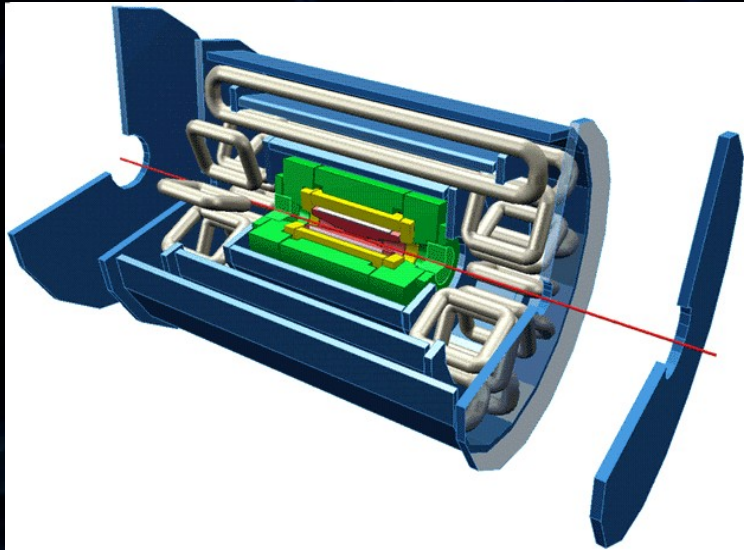

CMS

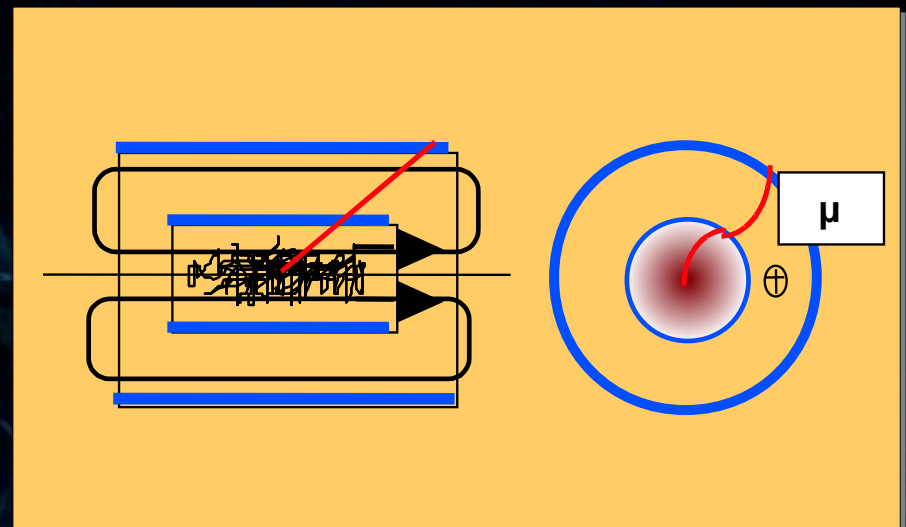
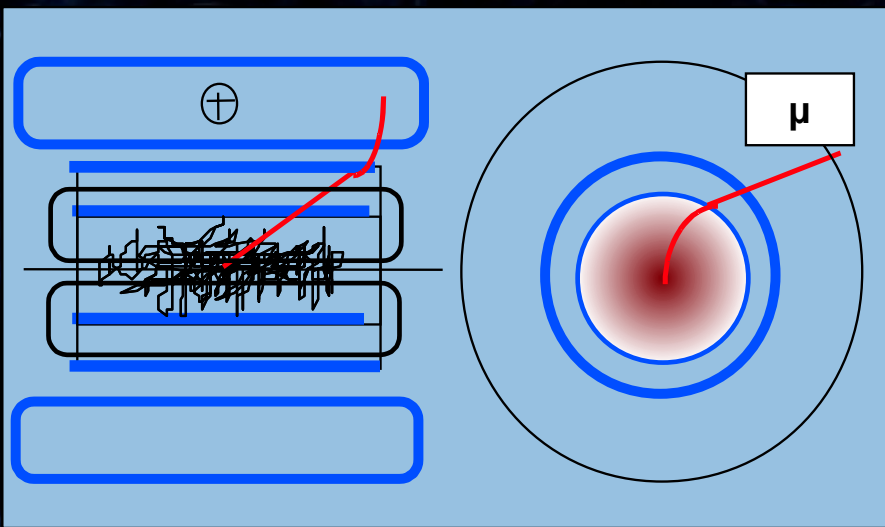
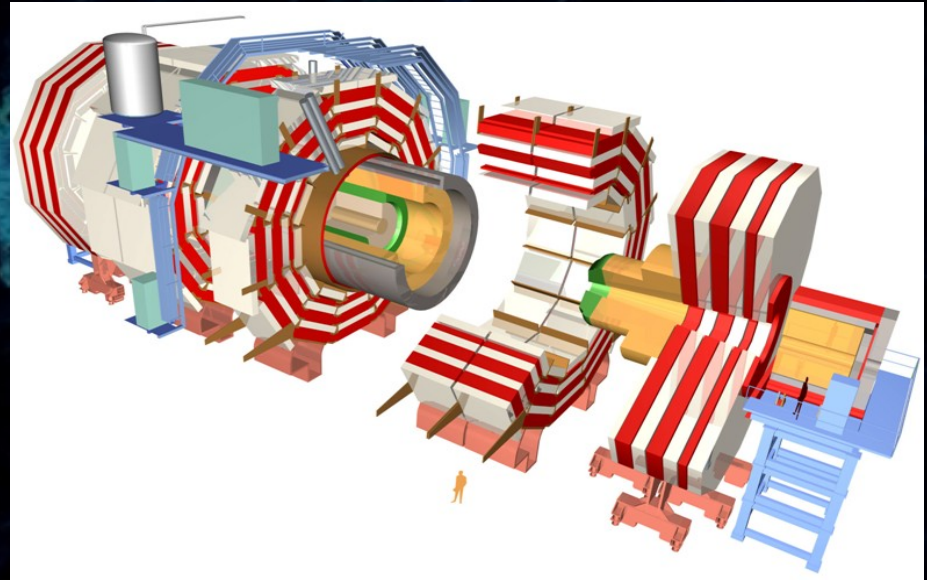

Magnes

ATLAS A Toroidal LHC Apparatus

CMS Compact Muon Solenoid

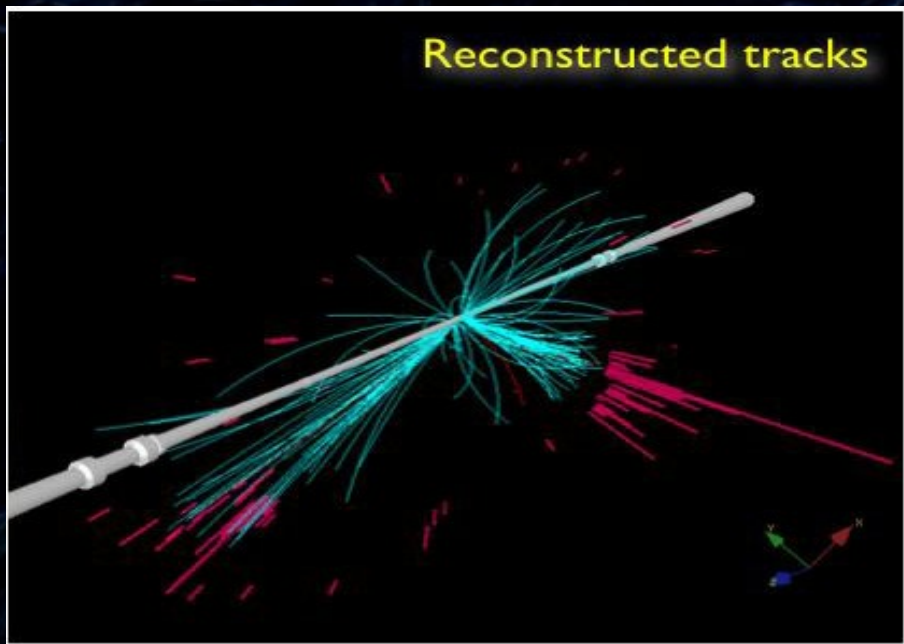
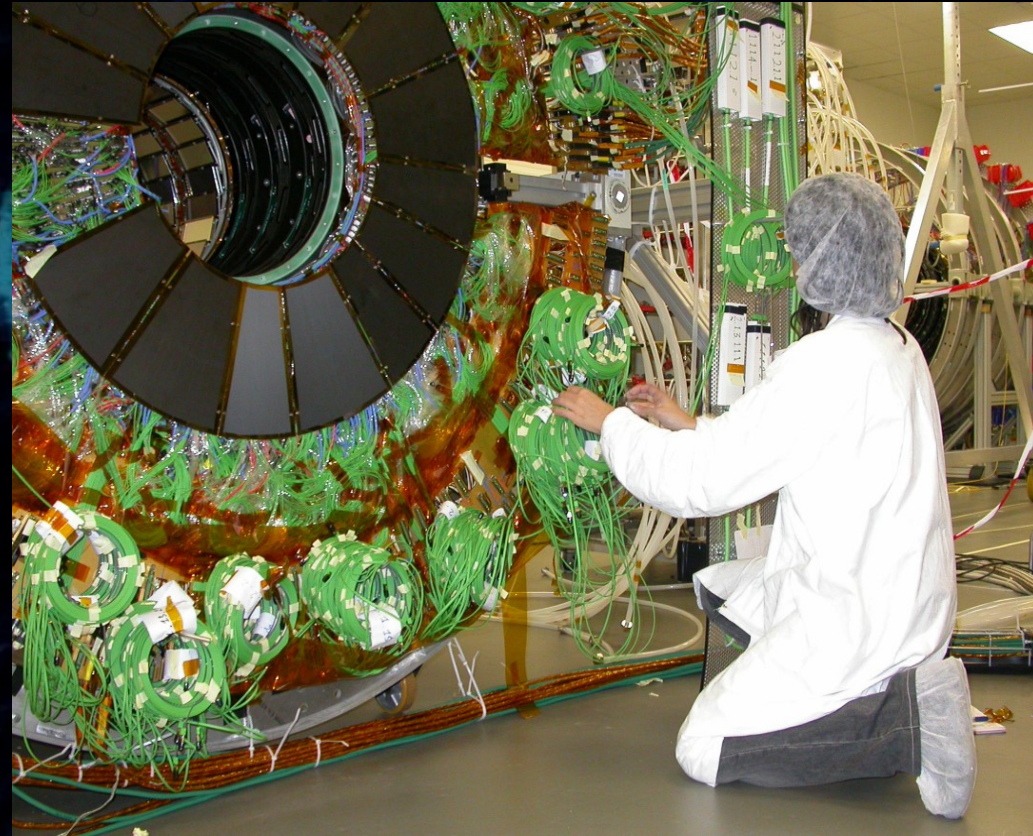

Detektory śladowe

- Zadanie - wyznaczenie trajektorii cząstek naładowanych
- Pierwsze detektory śladowe - odczyt optyczny
  - Emulsja fotograficzna
  - Komora Wilsona (mgłowa), komora pęcherzykowa
  - Komora streamerowe, komory iskrowe
- W obecnych detektorach odczyt jest elektroniczny
  - Komory drutowe i komory proporcjonalne
  - Komory projekcji czasowej (TPC)
  - Detektory półprzewodnikowe

Detektor śladowy (Tracker) w CMS

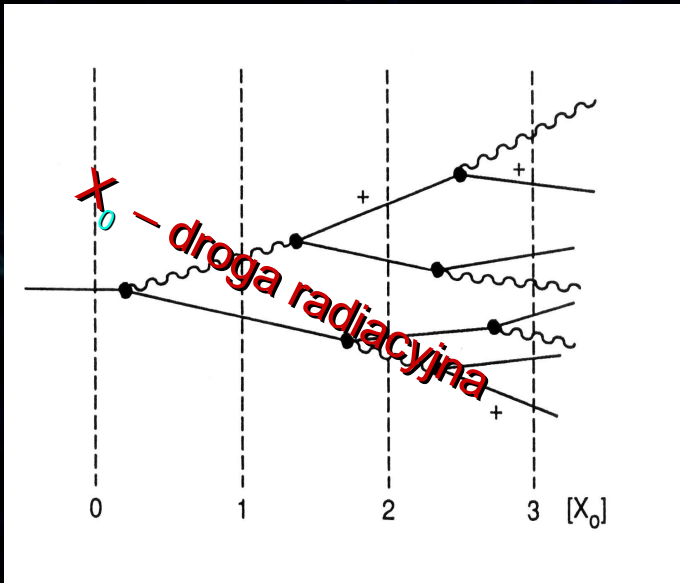
- Największy krzemowy detektor w historii - ponad 220m^2 krzemu, 75 milionów kanałów odczytu

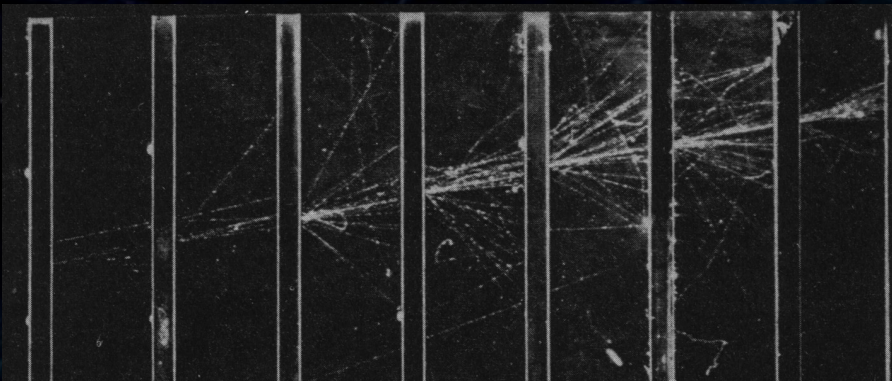
Kalorymetry

- Detektory mierzące energię cząstek przez ich całkowitą absorpcję

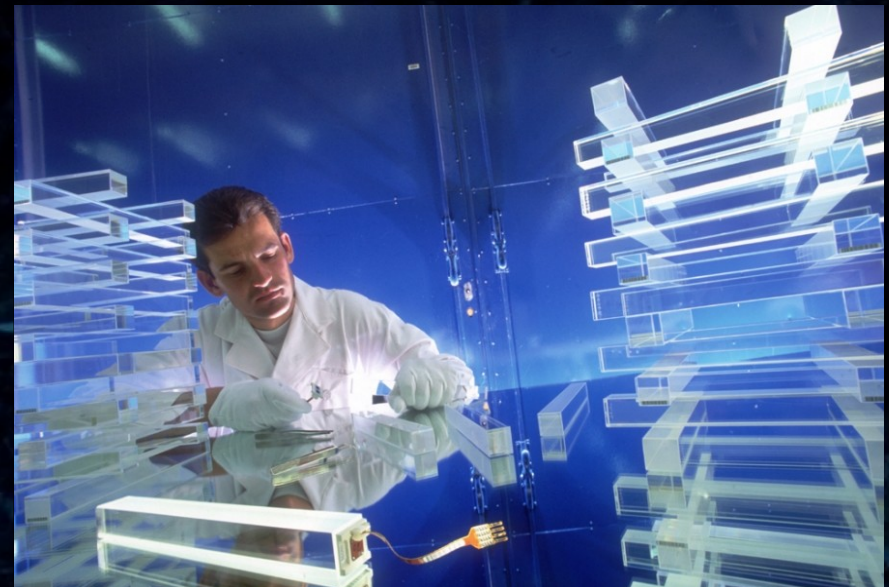
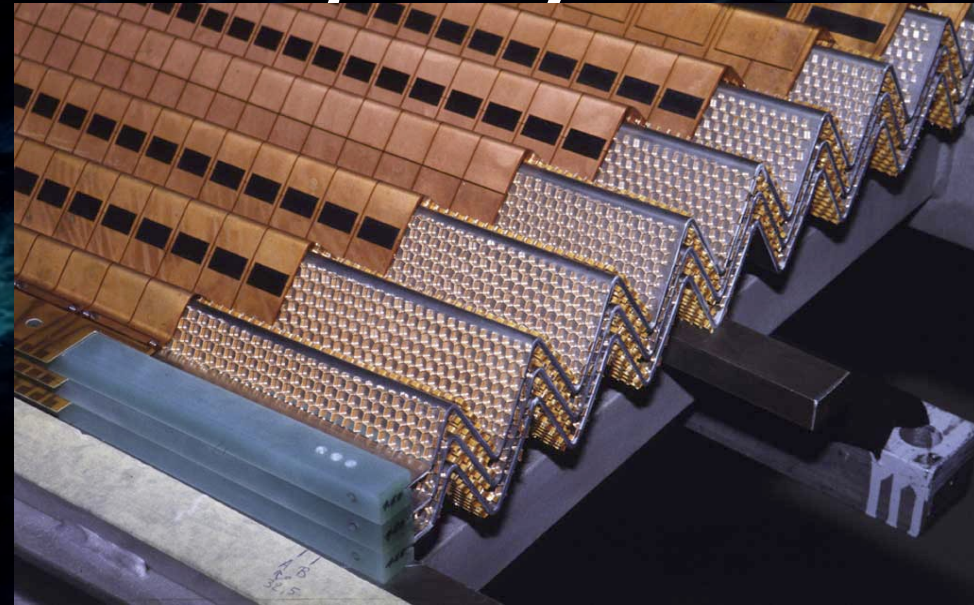
- X_0 - droga radiacyjna, średnia odległość na której elektron traci $1/e$ swojej energii
- Przykłady:

- Powietrze	30 420 cm
- Woda	36,1 cm
- Grafit	18,8 cm
- Żelazo	1,76 cm
- Ołów	0,56 cm
- Uran	0,32 cm

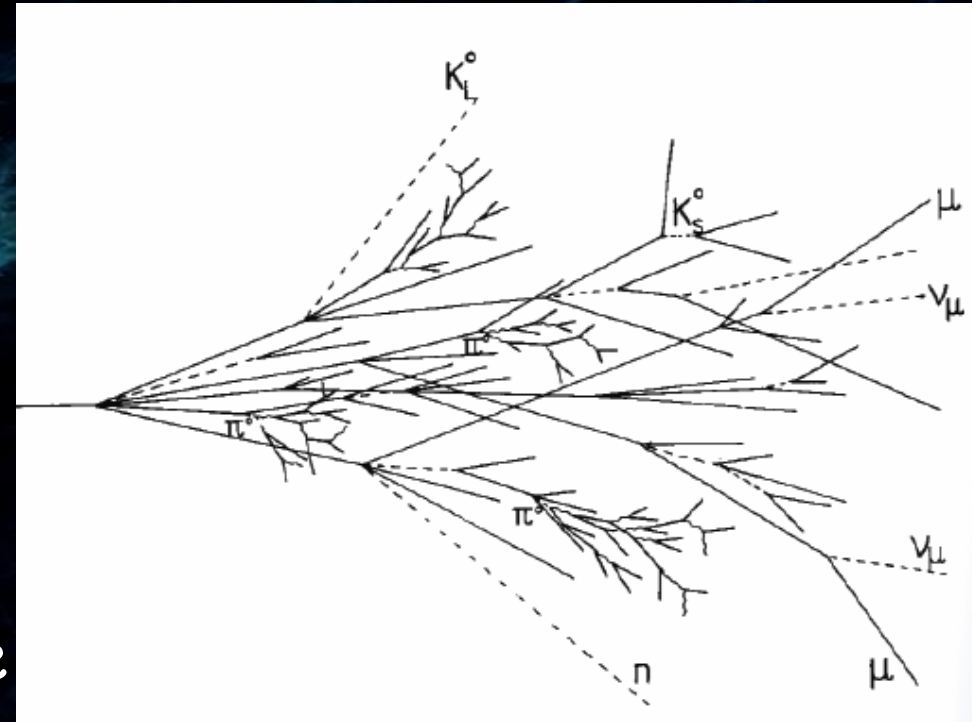
Kalorymetry Elektromagnetyczne

- Pomiar energii elektronów i fotonów
- Kalorymetry próbkujące (np. ATLAS) - naprzemienne warstwy absorbera i materiału aktywnego (w tym przypadku ciekły argon)
- Kalorymetry jednorodne (np. CMS) - kryształy PbWO_4 , jednocześnie scyntylator i absorber

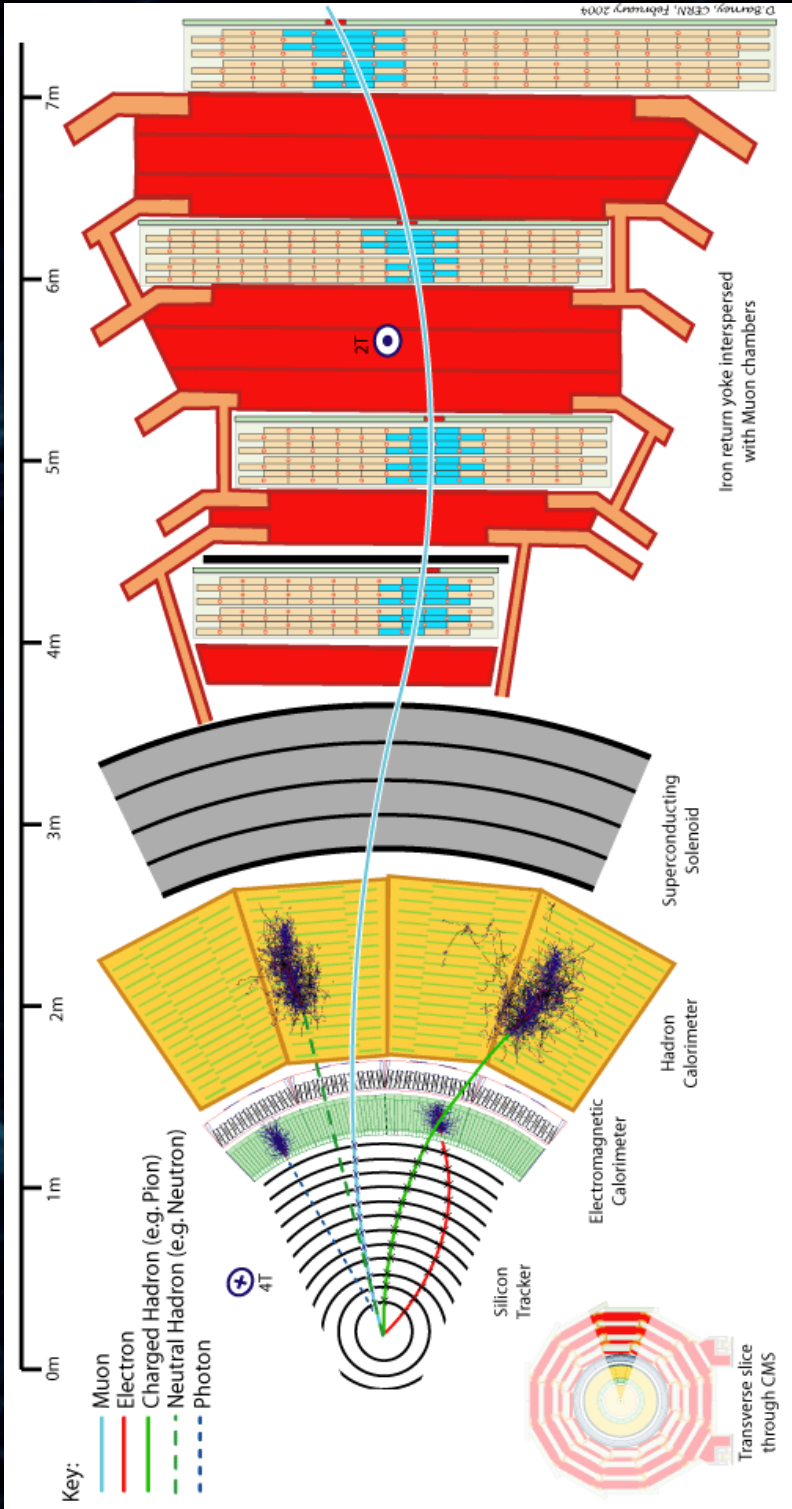
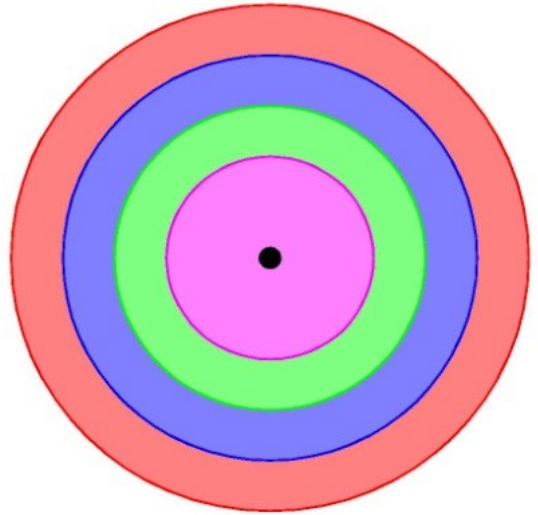
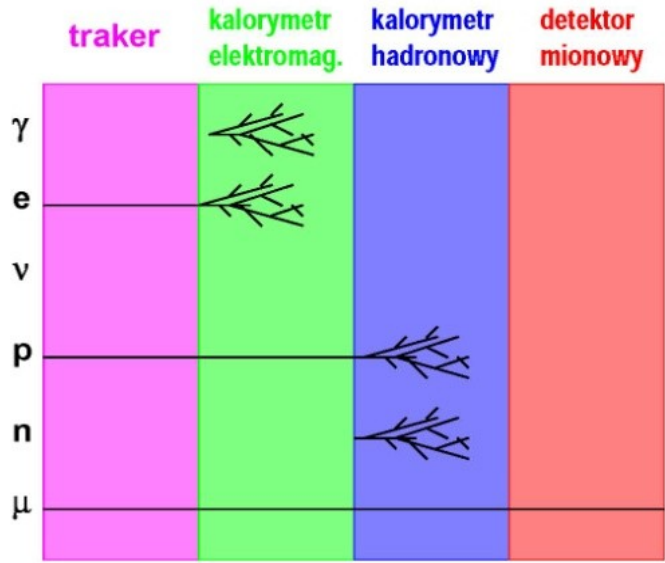
Kalorymetry Hadronowe

- Pomiar energii hadronów, na podobnej zasadzie (obserwacja kaskad)
- Dwie składowe kaskady hadronowej:
  - Hadronowa - naładowane hadrony, **neutralne hadrony, rozbite jądra, neutrina**
  - Elektromagnetyczna - fotony z rozpadu π^0

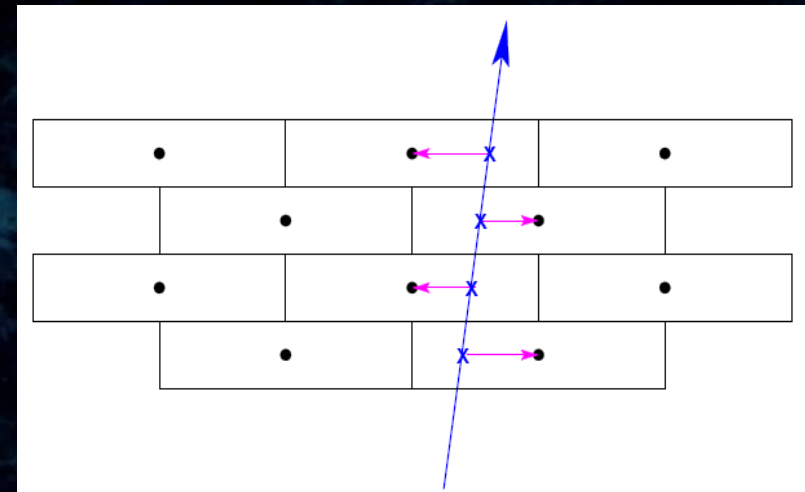
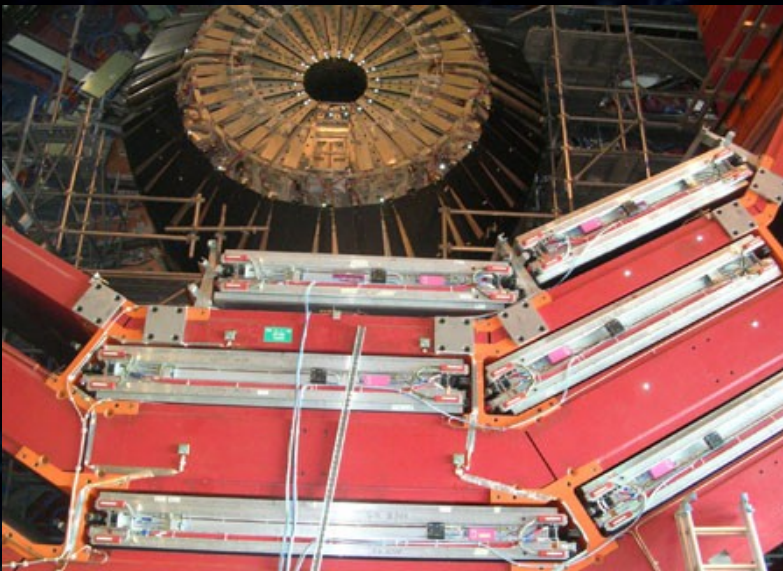
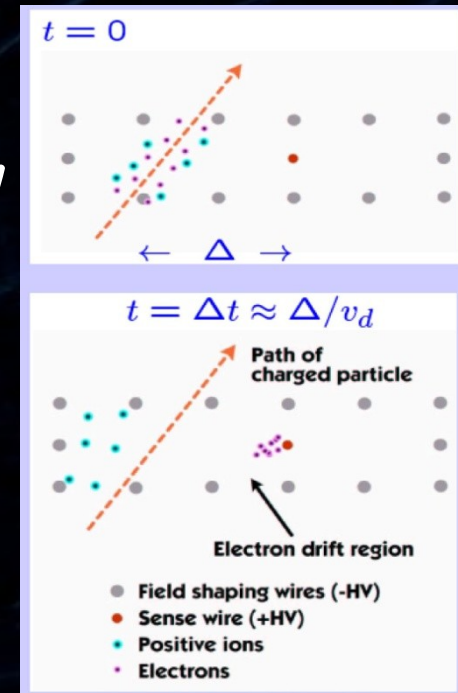
Część niewidzialna -
Dodatkowe fluktuacje
pomiaru

przypomnienie...

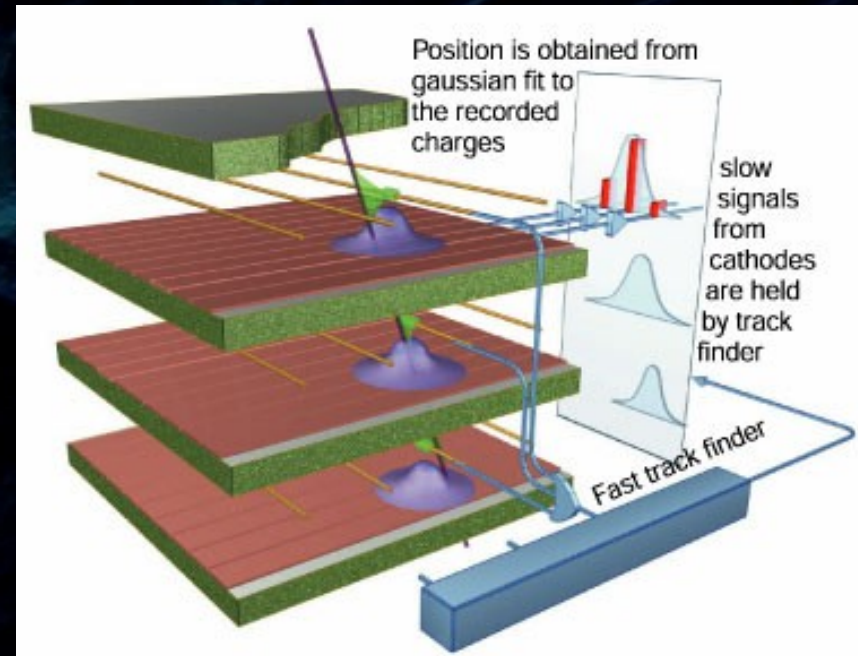
System Mionowy CMS - Komory Dryfowe

- Pomiar trajektorii mionów w „beczce”
- Mierzony czas dryfu chmury elektronów powstałych po przejściu mionu
- Znana prędkość dryfu $\rightarrow$ pomiar odległości (precyzja $\sim 50\text{-}200\mu\text{m}$)
- Geometria b. ważna - „alignment“!

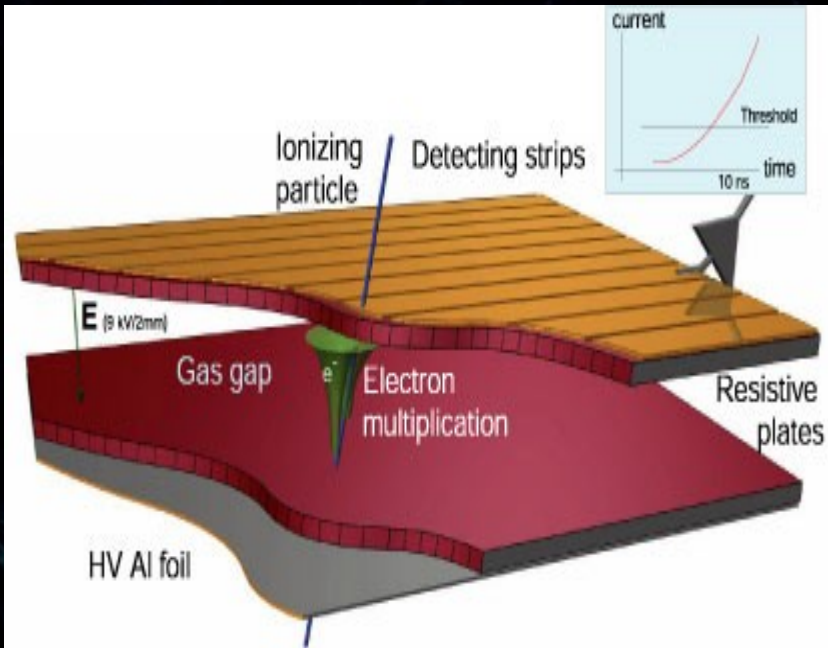

Komory z odczytem katodowym

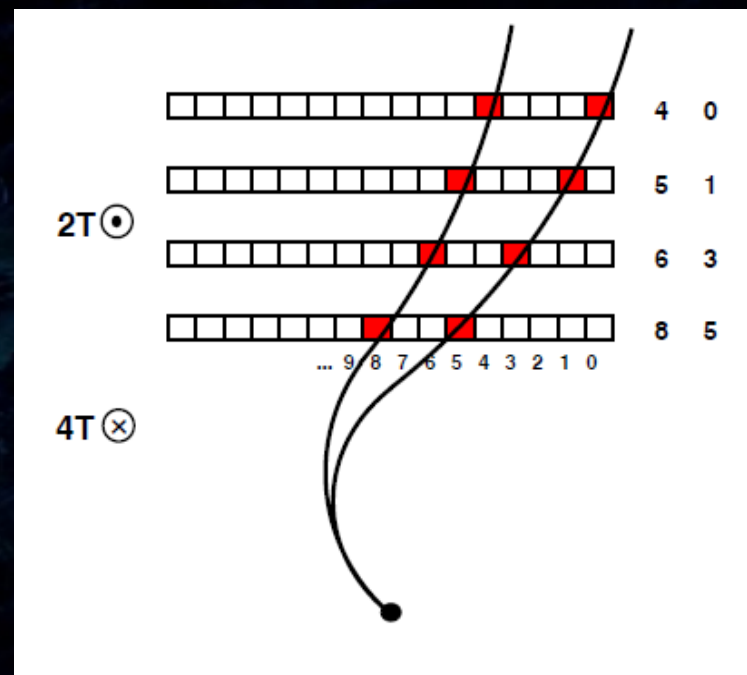
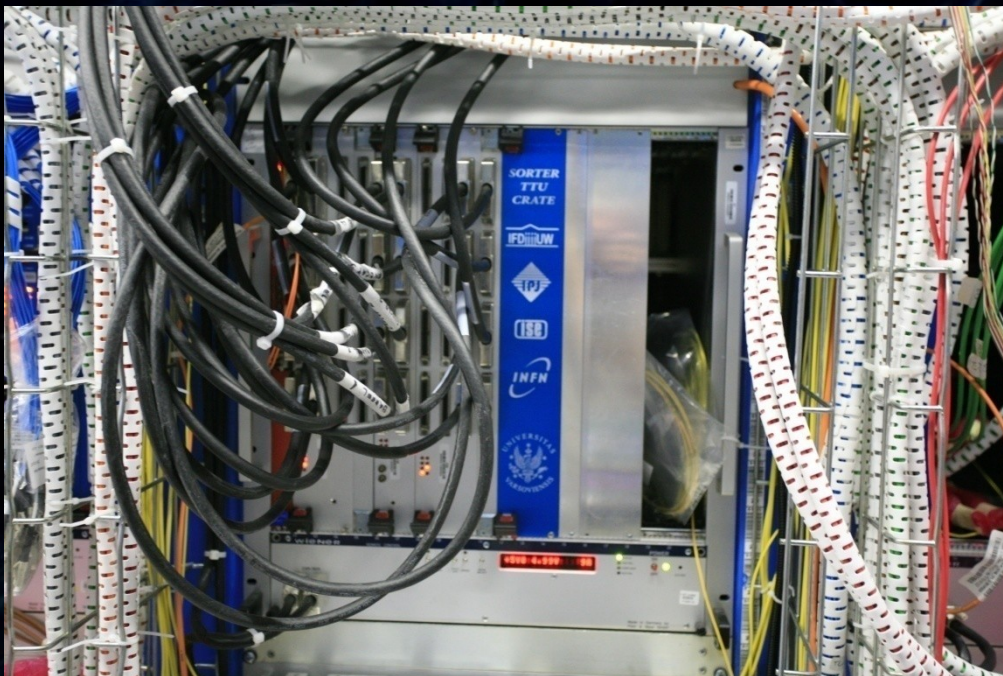
- Pomiar trajektorii mionów w „pokrywach” detektora
- Detektor gazowy, warstwy drutów anodowych i „pasków” katodowych

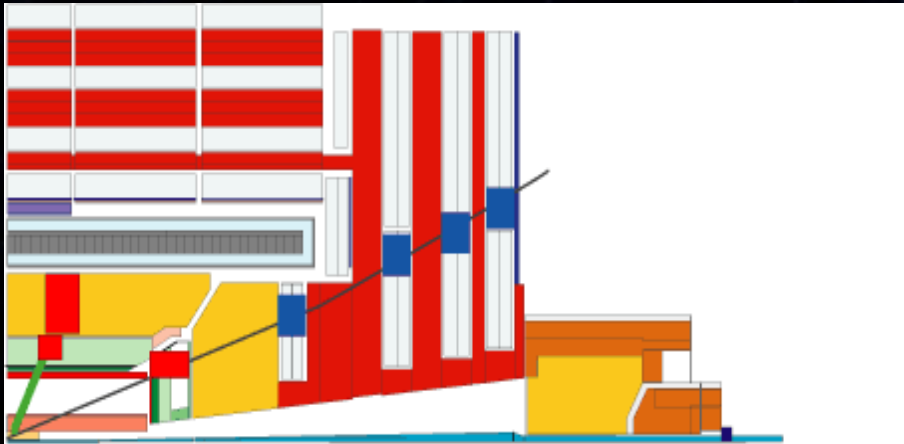
Komory RPC

- Cel - szybkie oszacowanie pędu mionu dla systemu wyzwiania
- PACT - Pattern comparator (IFD UW + IPJ + PW W-wa)

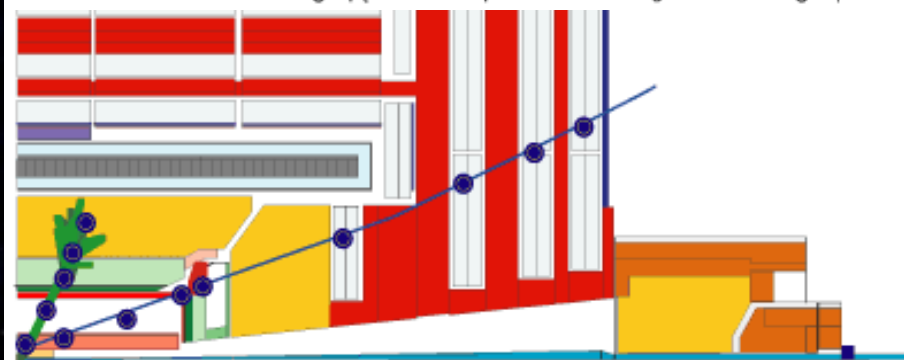

Układ wyzwalania (Trigger)

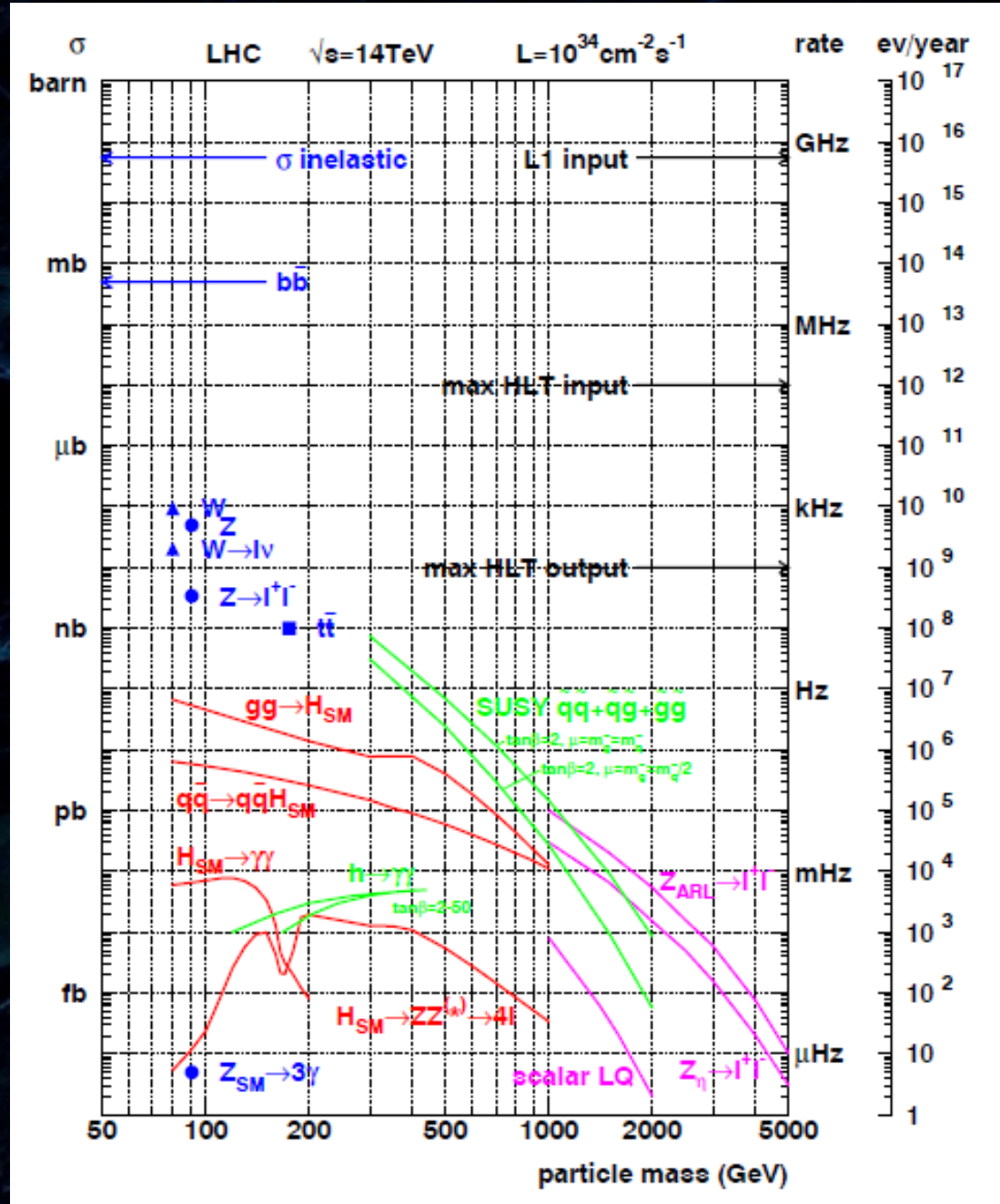
Level-1 trigger. 40 MHz input :

- Specialized processors (25 ns pipelined, latency < 1 s)
- Local pattern recognition and energy evaluation on prompt macro-granular information from calorimeter and muon detectors
- Particle identification: high p_t electron, photon, muon, jets, missing E_T

High trigger levels (>1). 100 kHz input :

- Large network of processor farms
- Clean particle signature. All detector data
- Finer granularity precise measurement
- Effective mass cuts and event topology
- Track reconstruction and detector matching
- Event reconstruction and analysis

Koniec

